

Vijftwintig jaar lang stonden ze braaf op hun plek langs het spoor naast het Centraal Station in Amsterdam. Tot ze op zekere dag zelf ook mee mochten. Misschien als blok steen uit de groeve in Duitsland wel eens met de trein gereisd, maar toch niet als leeuw.

Mogelijk ging de reis per trekschuit, veel haast zal het duo niet hebben gehad. We spreken over 1910; Ford's lopende band begon in 1915 pas te lopen, het vrachtvervoer kwam pas in de jaren twintig op gang. Maar komen onze leeuwen eigenlijk wel uit Amsterdam vroegen we ons in het eerste artikel af. Want hoe kunnen de beelden hier in 1910 zijn geplaatst als ze o een foto uit 1931 nog bij het spoor aan de Amstel te zien zijn.

Tekst: D. Roos jr.

DE LEEUWEN VAN HET SPOOR (2)

Provincialen

Met wat hulp en eenvoudig onderzoek werden de meeste vragen over de beelden al snel beantwoord. We deden er al eerder verslag van; de soort steen, de werkwijze, de Vlissingse fles op een Amsterdams wapenschild en hoe men de beelden zo gelijk van vorm kreeg.

Een aantal vragen bleef echter onbeantwoord. Van de voormalige acht beelden op het viaduct zijn er nog twee onvindbaar. En waarom staan de twee paar overgebleven identieke beelden in het Beatrixpark in Amsterdam met hun schild naar de kijker toe in plaats van zoals hier er vanaf? Een ander verschil, betreft de koppen. Zie de foto's en zeg nou zelf; het tweetal provincialen (foto 1) hier ziet er toch een stuk beter uit dan hun broers in het Beatrixpark. (foto 2)

En dan de belangrijkste vraag; zijn ze nu afkomstig van een Amsterdams treinviaduct naast het CS of zijn ze speciaal voor deze opgang naar zee gemaakt.

Andersom

Eerst maar de eenvoudigste vraag, staan ze niet verkeerd om? Oude foto's bewijzen dat ze hier altijd zo hebben gestaan, dat wil zeggen, met hun schild van de kijker af. Maar klopt dat wel? Monumentenzorg geeft duidelijkheid. 'Traditioneel kijken de leeuwen van elkaar af en niet naar elkaar toe, zoals in het Vlissingse geval. Dus wanneer het tot restauratie komt is

het goed de positie te wijzigen'; zo luidt het advies. De schilden horen dus naar de kijker toegericht, de koppen er vandaan.

Dan ontbreken er nog twee. Vier exemplaren Amsterdam, plus twee in Vlissingen maakt z Waar zijn de laatste twee gebleven? Volgens nog niet bevestigd bericht moeten er nog ee twee in Maarsse aan de Vecht staan.

Dan de herkomst. Een eerste bezoek aan het gemeentearchief in Amsterdam leverde naas een aantal fraaie foto's weinig nieuws op. Ne maar eens een mailtje gedaan, je kan nooit weten. Wachtijd: "ongeveer drie weken..."

Knappe jongens

Dieren en knapheid in de zin van aantrekkelijkheid zijn niet direct begrippen die je met elkaar in verband brengt. Als je ze met die beesten bezig bent zie je ze op een gegeven moment overal en ga je onwillekeurig aan het vergelijken. Misschien aardig om eer een aantal van dit formaat de revue te laten passeren. Op de Regentessebrug vlakbij de Coolsingel in Rotterdam staan er vier in praebrons.(3) Maar met hun treurige blik en de beide poten op het schild komt het eerder over als een bedenkelijke circusact. Niet vee verderop aan de Maas zijn er drie liggend te bewonderen.(4) Nou is het niet overal even gezellig aan de Maasboulevard maar hier is 'sfeer naar een absoluut dieptepunt gezakt. Luid-brullend doen sommige van de leeuwer

Foto's: 1. Vlissingse Leeuw; 2. broer in het Beatrixpark in Amsterdam; 3. Rotterdam, Regentessebrug; 4. Rotterdam, Maasboulevard; 5. Amsterdam, de Dam; 6. Brussel, Stadspark; 7. Parijs, Louvre; 8. Berlijn, ingang dierentuin; 9. London, Trafalgar Square; 10. Italië, Ravenna

van het bevrijdingsmonument op de Dam in Amsterdam wat overdreven en onbeheerst aan.(5) Misschien toepasselijk als symbool voor de bevrijding, als verbeelding voor de onverzettelikheden van het Nederlandse leger in mei '40 wat minder geslaagd. 'The poodle bites, the poodle chooses' zong musicus Frank Zappa ooit.

Londen

En het buitenland? Wat valt er te zeggen over hun collega in Brussel. Ook hier zegt een foto soms meer dan tekst.(6) Alleen met die staart scoren de Belgen hoger. Een Frans exemplaar, hier te zien in het Parijse Louvre, in schermutseling met een slang.(7)

De Berlijnse leeuw heeft zich dit keer verkleed als Toetanchamon.(8) Wie in Italië beter verwacht komt bedrogen uit; uit respect voor de Italiaanse beeldhouwers laten we het bij een foto van een leeuw in Ravenna.(10)

De rest van Europa doet het niet veel beter. De enige die een beetje in de buurt komen zijn de vier op het Trafalgar Square in Londen.(9) Gegoten van kanonnen die gebruikt zijn bij de Slag van Trafalgar staan ze sinds 1868 opgesteld rond de zuil met daarop hun beroemdste admiraal.

W.J. Nettleship, 'a distinguished painter of lions', uitte niet lang na plaatsing scherpe kritiek op deze beelden. 'The Trafalgar Square

lions must be quietly damned, because, pretending to be done from nature, they absolutely miss the true sculptural quality which distinguishes the leonine pose, and because a lion couched like that has not a concave back like a greyhound, but a convex back. (een leeuw die zo ligt heeft geen holle rug maar een bolle rug) 'Must be quietly damned'. 'Like a greyhound!' 'Miss the leonine pose.' Staande voor de kop kijkt elk van de vier je wat vermoeden aan. Was misschien toch liever een kanon gebleven.

Na een week of drie kwam bericht van het Amsterdams Gemeentearchief;

'Wat betreft de viaducten aan de oost- en westzijde (?!?) van het Stationseiland, de Ooster- en Westertoegang, het volgende. De viaducten horen bij de werken rond het Centraal Station en zijn gebouwd omstreeks 1880. Een nieuwe Westertoegang werd in 1909 geopend op een plaats ongeveer 100 meter meer naar het westen. De oude Westertoegang is toen gesloopt en de acht leeuwen die daar stonden lijken toen al verdwenen naar elders. De Oostertoegang is volgens gedetailleerde kaarten van de Amsterdamse Dienst Publieke Werken veel later gewijzigd: tussen 1965-1970 werd de zuidzijde gemoderniseerd, tussen 1985-1996 de noordzijde. De leeuwen daar zijn dus uiterlijk toen verdwenen.'

Met vriendelijke groet, Hoogachtend, E. Schmit.

Kijk, zo word je als amateurje op je plek gezet. Spoorwegstations, met uitzondering van kopstations zoals in Vlissingen hebben logischerwijs twee zijden. Zo ook het CS in Amsterdam. Dat betekent nog niet dat er aan beide zijden een watergang met viaduct is aangelegd. Maar wie bij aankomst van het spoor Vlissingen - Amsterdam een klein beetje oplet ziet dat aan de westzijde ook een watergang ligt.

Met de zoekterm 'Centraal Station' zijn in de beeldbank van het Amsterdams archief zo'n duizend foto's te vinden over dit station en zijn omgeving. Zoekende naar de leeuwen stuitte ik in het beeldmateriaal steeds op dit laatste viaduct. Doordat dit bouwwerk veel later, in gedeelten tussen 1965 en 1996 werd gesloopt zijn er veel meer foto's van. Foto's van het bouwwerk aan de westzijde, dat al in 1909 verdween, zijn veel zeldzamer en ik trof ze in de beeldbank in eerste instantie dan ook niet aan. 'Westertoegang' als zoekterm geeft uiteindelijk ook de meer dan 50 jaar oudere foto's prijs van het Westerviaduct met zijn leeuwen.

Eilanden in de Amstel

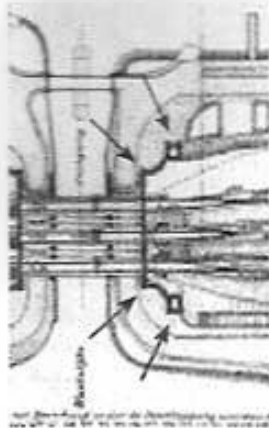
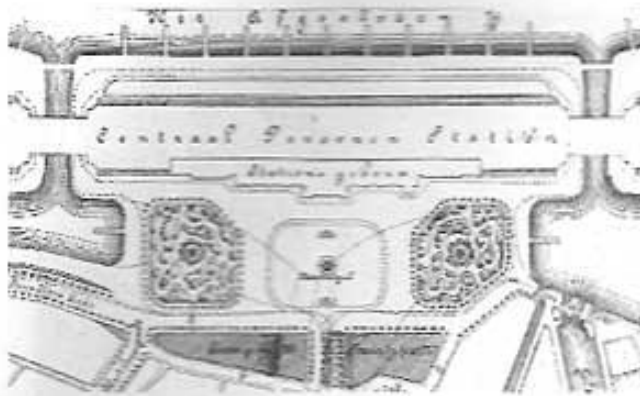
Na negen jaar slepende discussie ging de Amsterdamse gemeenteraad in juni 1869 eindelijk akkoord met het regeringsplan om een nieuwe railverbinding aan te leggen. Deze liep evenwijdig aan het IJ, dwars over de monding van Amstel waar deze het IJ instroomt. Het gigantische karwei begon met het opspuiten van drie kunstmatige eilanden met zand afkomstig van de aanleg van het Noordzeekanaal. Hierna werden de spoordijken doorgetrokken naar het oostelijke en westelijke

(schier)eiland. Daar kwamen twee merendeel uit hout opgetrokken hulpstations die tot de bouw van het hoofdstation op het middelste zouden functioneren. Zo'n 9000 palen vormde de fundering van het hele complex.

Om de verbinding over het water tussen de Amstel en het IJ te behouden kreeg het station aan weerszijden een doorvaart, de Ooster- en Westertoegang genaamd. Over elke doorvaart werd een viaduct aangelegd, dat in tegenstelling tot de stations niet van tijdelijke aard was maar de eerste aanzet vormde tot de bouw van het nieuwe hoofdstation.

Station Oosterdok vloeg echter vijf jaar na de aanleg in brand zodat men de sporen over het middelste eiland doortrok naar station Westerdok. Maar vlak voor de opening van dit tijdelijk centraal hoofdstation voltrok zich een drama met het bijbehorend westelijk viaduct. Het bouwwerk begon ondanks het veldwerk ernstig te verzakken. Om gewicht te besparen nam men naïef genoeg het besluit de vier leeuwen aan de ene kant van de brug te verwijderen. Het tabloid 'De Lantaarn' kwam in die tijd met een spotprent met vluchtende leeuwen met als titel: 'Komt broeders, berge

de afgedamde Amstel, met het Centraal Personen Station. Er naast de westelijke en oostelijke doorgangen

Detail van een landhoofd. De pijltjes wijzen de plaats van de beelden aan.

wij het vege lijf'. Ondanks deze en andere ingrepen bleef het viaduct verzakken en uiteindelijk besloot men het in 1900 volledig te vervangen.

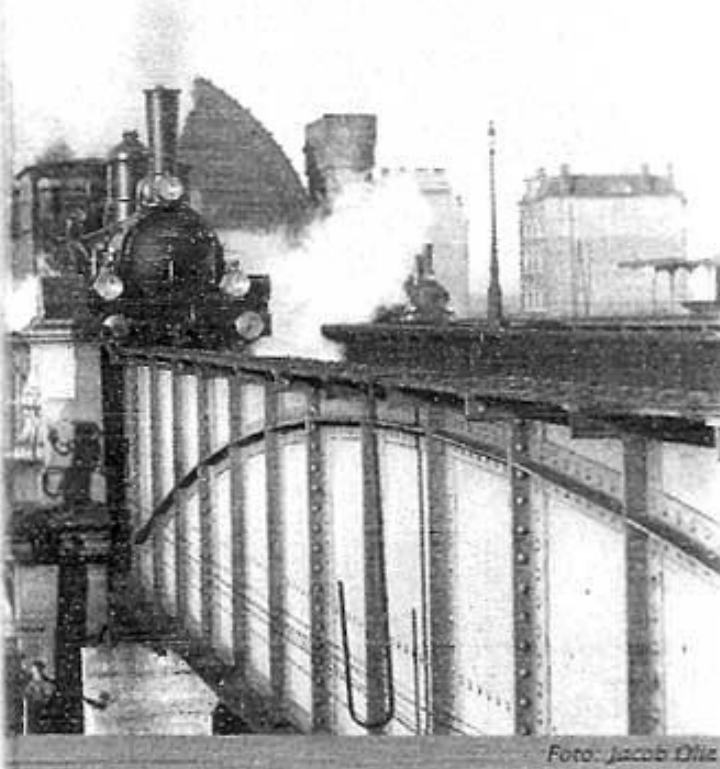
Een vondst

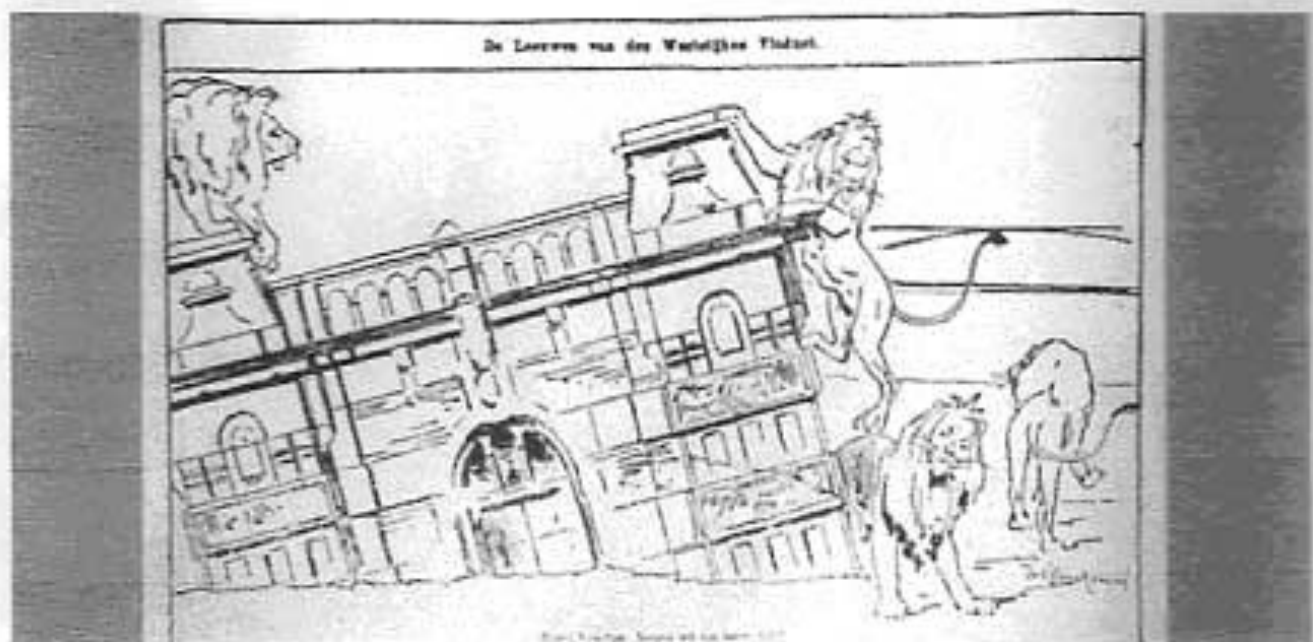
Ze hebben niet al hun geheimen prijs gegeven. Waar werden ze nou precies gemaakt en waarom wijken die van het Oosterviaduct af van het Westerviaduct. Maar vooral; waar zijn ze allemaal gebleven? Twee paar leeuwen per landhoofd maakt acht per viaduct. Met twee viaducten kom je uit op zestien beelden. Zes zijn er bekend; waar zijn de overige tien?

In mei 2004 kwam bij graafwerkzaamheden tijdens de verbouwing van het oostelijk viaduct langzaam maar zeker de contouren boven van een van de voormalige landhoofdhoeken. In een schrijven gaf het bMA, het gemeentelijk kennis- en expertise bureau Monumenten & Archeologie in Amsterdam aan dat van het merendeel van de in totaal acht oorspronkelijke landhoofdhoeken men niet weet of zij nog bestaan.

Na de vondst verscheen op de site van het bMA, de volgende tekst;

'Het ontwerp voor alle landhoofden aan de Ooster- en Westertoegang was van A.L. van Gendt, die als bouw- en werktuigkundige 2de klasse alle stations langs Lijn K tekende. Zijn ontwerp werd eerst nog voorgelegd aan, en goedgekeurd door Eugen Gugel, de eerste Nederlandse hoogleraar bouwkunst. De Delftse professor gaf niet alleen zijn zegen maar merkte ook op dat 'door deze keuze van architectuur [de Oud- Hollandsche] de beslissende stap gedaan werd, ook voor de keuze van de bouwtrant voor het eigenlijke stationsgebouw en de verdere annexen, omdat

Cartoon over het verzakkende viaduct; 'komt broeders, bergen wij het wege lijf'.

alle deze bouwwerken volle overeenstemming van bouwvormen zouden moeten aanwijzen.' Bij de bespreking van het schetsontwerp uit 1876 door de Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst werd door de minister dan ook de vraag gesteld of 'er voldoende overeenstemming in stijl was tussen de viaducten, ontworpen door Van Gendt, en het stationsgebouw'.

'De oorspronkelijke, door A.L. van Gendt ontworpen landhoofden zijn van hoge cultuurhistorische waarde en door functie en ontwerpgeschiedenis onlosmakelijk verbonden aan het rijksmonument Centraal Station'.

Slot?

Binnen de verzameling beelden van leeuwen met dit postuur is het vergeefs zoeken naar de klasse van de twee in onze eigen Badhuistraat. De leeuwen van de trap zijn goed geproportioneerd, hebben de 'leonine pose' en de juiste mix van ingekehrdheid en explosiviteit. Zijn zachtmoedig, beheerst maar uiterst waakzaam.

De leeuwen op de beide Amsterdamse viaducten waren de voorbodes van een veel grotere ingreep; de bouw van een immens groot station. Om die reden werden deze bouwwerken met de beelden aan een strenge keuring onderworpen. 'They must be quietly damned' schreef W.J. Nettlehip kort na plaatsing over de Trafalgar Square leeuwen. Maar zij werden wereldberoemd en door de National Trust keurig onderhouden. Spijtig genoeg lijkt zijn uitspraak eerder op te gaan voor de twee Zeeuwse leeuwen die er hier in Vlissingen al jaren verwaarloosd bijstaan.

Naschrift; Het gemeentearchief Amsterdam en het bMA, het gemeentelijk kennis- en expertise bureau Monumenten & Archeologie, waar het gemeentearchief nauw mee samenwerkt, waren niet op de hoogte van de Vlissingse leeuwen.

Bronnen; Erik Smitz; Gemeentearchief Amsterdam, Gerard Overeem; Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), Hans van Dam; gemeente Vlissingen, Dick Keijzer; De Coördinatie Stationeiland en het bureau Monumenten & Archeologie (bMA)

